

แคนขึ้น-พิณตาม 'หมอลำ' ม่วนๆ มาแล้ว ถ้ามถึงที่ทางวันนี้และอนาคต

การแสดงหมอลำกลอนจากนักศึกษาอีสาน

เสียงแคน เสียงพิณ ที่แว่วดัง เป็นเอกลักษณ์ของ “หมอลำ” ศิลปะการแสดงที่รู้จักกันดี เป็นการแสดงที่มีครบทุกรสชาติ ไม่ว่าจะเป็นการลำ หรือการฟ้อน อ่อนช้อยหรือสนุกสนานร่าเริง หรือที่พัฒนาต่อยอดมาชนิดเรียกได้ว่า สนุกมากๆ เป็นที่ถูกต้อง

ถูกใจของวัยรุ่นทุกวันนี้ก็เห็นจะเป็นลำซึ่ง

ศิลปะการแสดง “หมอลำ” ประกอบด้วย การ “ลำ” หรือที่เราเห็นว่าเป็นการร้องต้องไปด้วยกัน ได้ดีกับแคน และ “รำ” หรือการ “ฟ้อนรำ” ต้องสนุกสนานบวกกับแคน ที่ต้องประสานไปกับหมอลำ

ให้ความรู้สึกเสริมการลำแต่ไม่เด่นเกินกว่ากัน ซึ่งกว่าจะมาเป็นหมอลำได้นั้น แต่ละคนต้องฝึกฝนหลายปีกับคู่เป็นครู เพื่อให้มีความชำนาญและเชี่ยวชาญจนสามารถออกเวทีได้

เมื่อหลายชั่วอายุคนที่ผ่านมา หมอลำที่ได้รับคามนิยมคือ “หมอลำกลอน”

หมอลำกลอน เป็นหมอลำแบบดั้งเดิม เป็นการแสดงที่มีหมอลำชายหญิง 2 คน ลำสลับกัน มีเครื่องดนตรีประกอบเพียงชนิดเดียว คือแคนที่มีการลำในแบบ โจทย์ แก่ แปล่ งาม การแสดงมักพูดถึงวัตถุประสงค์ของงานที่ได้ไป รวมทั้งลำเรื่องสถานที่อยู่หรือสถานที่เรียนหมอลำ เล่าเรื่องราว แล้วลำเรื่ององค์ความรู้ต่างๆ ผู้ที่จะเป็นหมอลำได้ต้องมีความสามารถและไหวพริบมาก

หมอลำกลอนโดยทั่วไปจะต้องรู้ทั้งภาษาบาลีและภาษาพื้นบ้าน เพื่อใช้ในการบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน วรรณกรรม หรือศาสนาที่ตาม ซึ่งการแสดงแต่ละครั้งจะไม่สามารถขาดการยกอ้อยอครู หรือการไหว้ครูได้เลย

แต่เพราะต้องใช้ความสามารถสูงมากทั้งไหวพริบในการโต้ตอบ หรือความสามารถการใช้ภาษามากนี้เอง ให้ความนิยมของหมอลำกลอนนั้นลดลงไปเรื่อยๆ จนในที่สุด ก็ปรับประยุกต์เป็นหมอลำ ซึ่ง ให้ความนิยมของหมอลำซึ่งที่เพิ่มขึ้น สวนทางกับหมอลำกลอน อันเป็นของดั้งเดิม

อนาคตของหมอลำที่เปลี่ยนไปนั้นน่าสนใจว่าจะปรับเปลี่ยนเป็นไปในทิศทางใดอีก

คุณแม่ ฉวีวรรณ ดำเนิน วัย 68 ปี ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ผู้ได้เรียนรู้และยึดอาชีพหมอลำมาตั้งแต่อายุ 12 ปี เล่าว่า ในอดีตใครจะเป็นหมอลำได้นั้น ต้องเป็นบุคคลที่มีความสามารถถึงจะเป็นได้ เพราะต้องแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ไหวพริบและปัญญาเป็นเลิศ บทร้องทั้งหมดต้องจดจำให้ได้ หลายครั้งที่ต้องแตกลำ คือร้องสดก็ต้องแตกฉานแล้วถึงจะทำได้

นอกจากนั้น ยังต้องรู้จักขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นโบราณ เป็นองค์ความรู้ทั้งหมด จนถึงวรรณกรรมท้องถิ่น สารคดีที่บรรพบุรุษเคยสร้าง นำมาเขียนเป็นบทร้อง เพื่ออธิบายข้อร้องให้ผู้ชมผู้ฟังได้

“ขณะที่ปัจจุบัน ผู้เรียนมักจะเล่าเรียนหมอลำจากวิดีโอ อาศัยว่าใครลำไม่ว่าจะจาหรือคำพูดว่าใครลำดีกว่ากัน ใครพิสดารกว่ากัน บางคนทำเพื่ออยากจะมีรายได้ ทำให้แก่นแท้ของหมอลำผิดเพี้ยนไป เพราะผู้นำเสนอคิดคนละอย่าง อาศัยแค่ว่าครูพักลักจำ องค์ความรู้ไม่มี ได้แต่จำเพลงของผู้อื่นมาร้อง จึงไม่ยั่งยืน” ศิลปินแห่งชาติกล่าว และว่า ในอดีตทุกครั้งที่มีการแสดงครบรอบปี จะมีการไหว้ครู

บานเย็น รากแก่น ราชนิหมอลำประยุกต์ชื่อดัง

ครูของหมอลำจะมีสองแบบ คือครูพระพุทธร และครูผีฟ้า (พระยาแทน) หลักจะไม่เหมือนกัน ครูพระพุทธรเป็นคนปราบผีฟ้า ธรรมเป็นตัวรักษา แล้วแต่ว่าใครจะนับถืออะไร ดูได้จากอุปกรณ์ไหว้ ปัจจุบันกลายเป็นการไหว้เพื่อให้ผู้อื่นรู้ว่าเป็นศิษย์มีครูเท่านั้น ไม่ได้อยากทำจริงๆ ก็มี

คุณแม่ฉวีวรรณยังกล่าวถึงการเรียน การสืบทอดศิลปะการแสดง เปรียบเทียบระหว่างเมื่อก่อนกับปัจจุบันอย่างน่าสนใจ ว่ากลุ่มศิลปินที่มาจากสายเลือกตั้งไม่มีสายเลือกตั้งจะแตกต่างกัน กลุ่มสืบทอดทางสายเลือกตั้งถูกฝึกมาตั้งแต่เยาว์วัย จะมีความอดทน และแตกฉานมากกว่า พื้นฐานก็จะแน่นกว่ากลุ่มที่ทำเป็นอาชีพรุ่นใหม่มิมีคนรู้ มันก็ได้แต่ไม่ฉ่ำ (แตกฉาน)

“การเรียนในอดีตไม่ได้เสียค่าเรียน การมาเรียนก็คือการมาใช้แรงงานแทนการเรียนที่บ้านครู อย่างต่ำเป็นปี ที่สำคัญคือหากจะศึกษาให้ต่อเนื่องก็ควรต้องเรียนรู้ตลอด คอยลับมิด หยุตหนึ่งไม่ได้และห้ามมีอัตราสูง คนจะไม่ให้ความสนใจ”

ส่วนเรื่องการประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์ประเทศนั้น คุณแม่ฉวีวรรณ ว่าการประยุกต์ควรเป็นการประยุกต์เพื่อให้คนรู้จัก แต่ไม่ควรจะเป็นการประยุกต์เพื่อลืบทอด เพราะหากจะลืบทอดก็ควรลืบทอดจากการอนุรักษ์แบบดั้งเดิมจะดีกว่า

เกี่ยวกับสถานการณ์ของหมอลำ วันนี้ลองฟังความเห็นจากนักวิชาการด้าน

ผศ.ดร.เจริญชัย ขนโพธิ์โรจน์ แห่งวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยสารคาม มองว่า เรื่องความนิยมในหมอลำนั้นเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพการณ์ ถ้ามีอายุมากมักจะชอบแบบหมอลำกลอน หากเป็นหนุ่มสาวมักจะชอบแบบประยุกต์ มีดนตรีมี

เจริญชัย ขนโพธิ์โรจน์

เครื่องดนตรีอื่นๆ ประกอบการลำ และมีเพลงลูกทุ่งคั้น นี่คือสมัยใหม่เปลี่ยนแปลงเพื่อเอาใจผู้ฟังทั้งสองฝ่าย อย่างหมอลำหนุ่มแต่ก่อนก็จะเล่นและลำไปเลย แต่เดี๋ยวนี้ จะเอาดนตรีขึ้นก่อน ถึงเป็นการปรับตัวเพื่อเอาใจผู้ฟัง

หมอลำกลอนปัจจุบันนี้ ไม่ได้ลำจนสว่างเหมือนอดีต แต่ตี 2 ตี 3 ก็จบ หากเจ้าภาพอยากให้อต่อต้องจ่ายเพิ่ม

การจ้างงานก็เปลี่ยนแปลงไป จากที่เคยจ้างที่บ้านก็เปลี่ยนเป็นผ่านสำนักงานหมอลำ จนปัจจุบันสามารถจ้างโดยตรงผ่านการโทรศัพท์ได้เลย เนื่องจากเทคโนโลยีก้าวไปไกลแล้ว

ผศ.ดร.เจริญชัย มองสถานการณ์ของหมอลำทุกวันนี้ในทางที่มีความหวัง โดยบอกว่า เพราะรัฐบาลได้ส่งเสริมให้มีศิลปินแห่งชาติ เกียรติยศชื่อเสียงของศิลปินพื้นบ้านจึงได้ยกระดับขึ้นมา อีกทั้งมหาวิทยาลัยจากภาคอีสาน วิทยาลัยต่างๆ ก็มีหลักสูตรท้องถิ่น มหาวิทยาลัยมหาสารคามก็มีปริญญาโทและปริญญาเอกวิชาหมอลำ ก็นับว่าเป็นสิ่งดี ในอนาคตคนจะได้ไม่ดูถูก การที่คนจะถูกดูถูกหรือไม่ในส่วนหนึ่งก็อยู่ที่รายได้ด้วย หากว่ารายได้ดีคนก็ไม่ดูถูก ต้องเลี้ยงชีพได้

“ปัจจุบันหมอลำพัฒนาไปไกลระดับโลกแล้ว คนไทยไปอยู่ในอเมริกา ยุโรป เขาก็เอาหมอลำไปแสดง ความรู้ของหมอลำก็สูงขึ้นไปด้วยถือว่าหมอลำได้ทำประโยชน์ให้กับชาติสองอย่างคือ ด้านความรู้ และความบันเทิง หมอลำมีความรู้สารพัดวิชาทั้งการเมือง ภาษา วัฒนธรรม อาหาร

“หมอลำจึงมีส่วนช่วยรักษาประเพณีให้อยู่นานผ่านภาษา และกฎเกณฑ์สำคัญของวัฒนธรรมพื้นบ้านอยู่ที่ภาษา ถ้าภาษาไม่อยู่ก็ไม่มีคนฟังเพลงหมอลำ คนเรียนสำก็อาจจะร้องให้ใครฟัง นอกจากนี้ การที่คนอีสานเป็นจำนวนมาก ก็จะช่วยรักษาให้หมอลำอยู่รอดด้วยเช่นกัน เหมือนเช่นเพลงโคราชที่ตายไปก็เพราะว่ามีคนอยู่น้อยนั่นเอง” อาจารย์แห่ง

คณะดนตรีหมอลำประยุกต์ชื่อดัง บ้านเย็น รากแก่น

วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มมหาสารคาม กล่าว

พร้อมกันนี้ได้แนะนำหมอลำรุ่นใหม่ รวมถึงผู้ที่อยากจะทำเดินบนถนนเล่นนี้

ผศ.ดร.เจริญชัยบอกว่า สิ่งที่หมอลำรุ่นใหม่ต้องเพิ่มเติมคือต้องอบรมมโนสำนึกเรื่อง คุณธรรม ความกตัญญู วัฒนธรรม ประเพณี สิ่งดีงามในพระพุทธศาสนาไม่ให้ใครดูถูกดูแคลนได้ ให้เห็นคุณค่าของภาษา และต้องพยายามเรียนอังกฤษและประเทศเพื่อนบ้านให้มากขึ้น เพื่อให้ประเทศอื่นฟังและดูรู้เรื่อง รวมทั้งอาจเรียนรู้โน้ตสากล ให้นักดนตรีเล่นได้

วันนี้ หากให้ทำโพลสำรวจผู้คนในสังคมว่าใครคือหมอลำที่โด่งดังที่สุดของยุค ไม่มีชื่อของ บ้านเย็น รากแก่น ราชนิหมอลำประยุกต์ชื่อดัง ก็เห็นจะเป็นเรื่องที่ผิดพลาดอยู่ไม่น้อย

บ้านเย็นมองว่า หมอลำไทยในปัจจุบันนั้นต้องแยกกันมอง หมอลำดั้งเดิมก็จะดีเหมือนเดิม จะมีภาพขึ้นมาให้ดูสดใสนั้น แต่ก็ยังไม่ถึงของเดิมพวก ล้ำกลอน แต่ที่เปลี่ยนไปคือลำซึ่ง บางครั้งสองแง่สองง่ามและเลยเถิดไปหน่อย ก็อยากจะทำรักษาขนบประเพณีดั้งเดิมไว้บ้าง อย่าให้ไปเสียจนหมดหรือมากเกินไป ควรให้เกียรติผู้หญิงอีสาน รักษาเรื่องราวดีๆ เอาไว้มากกว่านี้

“ตอนนี้ก็กังวลว่า หากหมดยุคหมอลำเก่าที่อนุรักษ์ของดั้งเดิมไปแล้ว ก็ยากที่จะคงคุณค่าหมอลำเอาไว้ได้ อยากให้คนรุ่นใหม่คิดว่าจะทำอย่างไรให้คงเดิม ทำอย่างไรจะอนุรักษ์ไม่ให้เกินเลยไป ไม่ให้เหลือ

จวีรธร คำเนิน

แต่ลำซึ่ง ควรจะมองว่าเหมาะสมไหม ทำได้ไหม ควรให้พอดีๆ ให้อยู่ในกรอบ” บ้านเย็นกล่าว

เสียงแคน เสียงพิณ ดังแว่ให้ได้ยินอีกแล้ว...

อนาคตคงเป็นเรื่องที่คาดเดาได้ยากยิ่งว่า “หมอลำ” จะเปลี่ยนรูปแบบการลำ การพ็อน หรือการแสดงไปมากมายขนาดไหน

ซึ่งหากจะรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีให้คงอยู่ต่อไป ก็ควรให้ความสำคัญกับหมอลำกลอนมากกว่าหมอลำซึ่ง เพราะการอนุรักษ์นั้นต้องเริ่มจากสิ่งดั้งเดิมดีกว่า ดังที่คุณแม่จวีรธรธรรณ ได้กล่าวมาแล้วนั่นเอง

ชนินทร์พร อภิชนไชยพันธ์